

Agenturně-operativní svazky Státní bezpečnosti a jejich registrace, 1954 – 1957

Pavel Žáček *Velkou neznámou pro laickou i odbornou veřejnost stále zůstává evidenční a registrační systém operativní administrativy Státní bezpečnosti, stejně jako schvalovací zodpovědnost konkrétních funkcionářů komunistické politické policie za zakládání a ukončování svazků a spisů. Na relativizaci registračních protokolů i svazkové agendy, zpochybňování důvěryhodnosti a vypovídací hodnoty jednotlivých svazků v médiích – ale i u soudů – je možné odpovědět pouze kvalifikovaným rozbořem směrnic o operativní administrativě a operativních archivech.¹⁾*

PhDr. Pavel Žáček, Ph.D. (1969), absolvent FSV UK Praha, bývalý náměstník ředitele ÚDV ZK v Praze, od roku 1999 pracuje v ÚSD AV ČR, v současnosti působí v Ústave paměti národa.

Vznik registračních protokolů

Klíčové změny přinesl tajný rozkaz ministra vnitra Rudolfa Baráka č. 72 „**Směrnice o agenturně operativní práci**“, který k 1. květnu 1954 nařídil zřídit operativní evidence informátorů, agentů a rezidentů Státní bezpečnosti jak na centrální úrovni v rámci ministerstva vnitra (I. odbor MV), tak na úrovni krajských správ ministerstva vnitra (I. oddělení KS-MV). V této souvislosti také ministr požadoval převést „*důvěrníky*“, kteří dle kritérií tajné policie měli možnost „*odhalovat nebo rozpracovávat buď nepřátelské skupiny nebo jednotlivé nepřátelské osoby*“, do kategorií „*informátor*“ anebo dokonce „*agent*“ a začlenit je do agenturní sítě. S ostatními důvěrníky ovšem doporučoval udržovat i nadále spojení jako s aktivem, tj. neevidovanými spolupracovníky, „*ovšem v mezích nutnosti*“. Tato opatření se netýkala správy sledování, jí řízených krajských odborů sledování (VII. správa MV a VII. odbory KS-MV) ani agenturně operativní činnosti ve Veřejné bezpečnosti.²⁾

Konkrétní představu přinesl další Barákův tajný rozkaz č. 77 vydaný o několik dní později, respektive jeho příloha - „**Inštrukcia o zavedení evidencie agentov, informátorov, rezidentov a majiteľov konšpiračných bytov v Ministerstve vnútra**“.³⁾ V souvislosti se zavedením evidence o stavu a pohybu spolupracovníků ministerstva vnitra byl náměstek ministra vnitra plk. Karel Košťál zodpovědný za překontrolování všech stávajících spolupracovníků zapojených v agenturní síti Státní bezpečnosti a u těch, kteří nevyvíjeli potřebnou

„*činnost*“, projeví se jako „*neschopní, odhalení desinformátoři, dublaři, provokatéři*“, před uložením jejich agenturních svazků do archivu také za podpis prohlášení o mlčenlivosti.

Naopak ke spolupracovníkům, kteří i po překontrolování zůstali v „*činné spolupráci*“, byl operativní orgán Státní bezpečnosti povinen vyhotovit dvě osobní karty a předat je 1. oddělení I. zvláštního odboru ministerstva vnitra (na krajských správách 1. skupině I. zvláštního oddělení). Současně musel k registraci předložit agenturní svazek; postup u nově zaváděných svazků spolupracovníků se již řídil vydanou směrnicí.

Stávající kartotéční systém se měl transformovat do nové evidence agentů, rezidentů, informátorů a majitelů konspiračních bytů, které v rámci ministerstva vnitra – tj. pro centrální součásti Státní bezpečnosti – vedlo 1. oddělení I. zvláštního odboru ministerstva vnitra a na krajských správách MV 1. skupiny 1. zvláštních oddělení KS-MV.

Na základě nově zřízené evidence se na 1. oddělení i u 1. skupin zavedly:

1) všeobecná kartotéka evidovaných činných a archivovaných spolupracovníků podle jmen v abecedním uspořádání,

2) statistická kartotéka činných spolupracovníků, která měla nadále sloužit k sestavování měsíčních, čtvrtletních, půlročních a ročních statistických přehledů o stavu a pohybu (fluktuaci) vedení spolupracovníků Státní bezpečnosti,

3) archivní kartotéka, v níž se měli evidovat všichni spolupracovníci, se kterými byla přerušena spolupráce. Do této kartotéky byly evidenční karty

1) Tento text je také polemikou s názory, které podle mého názoru nepřilíší správně směřují spisovou službu ministerstva vnitra s operativní administrativou operativních útvarů Státní bezpečnosti. Srov. KAKALÍKOVÁ, Jana: Problémové aspekty spisové služby Státní bezpečnosti na Slovensku. In: *Paměť národa*, 1/2005, s. 69 - 73.

2) Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále AMV), f. A 6/3, inv. j. 556. Čl. 74 TRMV č. 72 „Směrnice o agenturně operativní práci“ z 20. 4. 1954.

3) AMV, f. A 6/3, inv. j. 61. Čl. 80 TRMV č. 77 „Instrukce o zavedení evidence agentů, informátorů, rezidentů a majitelů konspiračních bytů ministerstva vnitra“ z 28. 4. 1954.

zařazovány podle krycích jmen v abecedním uspořádání.

4) protokol zaregistrovaných osobních agenturních svazků a map vlastnoručních zpráv spolupracovníků.

Jak centrální tak i krajské evidence měly evidovat všechny spolupracovníky ve své pravomoci. Povinností operativních orgánů Státní bezpečnosti bylo zaregistrovat u 1. oddělení 1. zvláštního odboru MV anebo u 1. skupiny I. zvláštního oddělení KS-MV každého nového spolupracovníka nejpozději do 48 hodin po zavázání (získání).

Operativní odbory Státní bezpečnosti předkládaly evidenčním pracovištím **dožádání na zavedení osobního agenturního svazku**, podepsané náčelníkem odboru, schvalujícím návrh vázání, spolu se dvěma evidenčními kartami čitelně vyplněnými příslušníkem Státní bezpečnosti (a taktéž signovanými náčelníkem jeho odboru⁴). Po zanesení údajů ze schváleného návrhu do registračního protokolu⁵ vydávali pracovníci 1. oddělení anebo 1. skupin příslušníkům operativních správ či odborů proti podpisu očíslovanou mapu osobního agenturního svazku, mapu vlastnoručních zpráv agenta, dotazník agenta a formulář pro seznam osob blízkých styků s agentem. Na operativních útvech Státní bezpečnosti mohla být vedena pouze zvláštní kartotéka „*obhospodřovaných spolupracovníků, podle jednotlivých řídicích orgánů*“.⁶

S ohledem na specifické postavení vojenské kontrarozvědky se evidence a registrace spolupracovníků v útvech VI. správy ministerstva vnitra prováděla v evidenčním aparátě těchto útvarů.⁷ Pouze evidenční karta měla být podle příslušnosti odeslána 1. oddělení I. zvláštního odboru ministerstva vnitra anebo 1. skupině 1. zvláštního oddělení krajské správy MV k založení do všeobecné kartotéky spolupracovníků. Operativní oddělení správy Pohraniční a Vnitřní stráže a 5. odbory (železniční

dopravy) krajských správ MV prováděly registraci osobních agenturních svazků v 1. zvláštním oddělení krajské správy ministerstva vnitra v rámci kraje.⁸

Obdobné zvláštnosti byly stanoveny i pro operativní odbory (oddělení) správy nápravných zařízení registrující v 1. zvláštních odděleních krajských správ ministerstva vnitra spolupracovníky vázané z řad obsluhujícího personálu. Spolupracovníci z řad zatčených a odsouzených se registrovali a evidovali výhradně v operativním odboru (oddělení) správy nápravných zařízení. Operativní správy Státní bezpečnosti, které se nacházely v pražském kraji a v hlavním městě Praze, ke každé vázané osobě ihned zasílaly 1. oddělení I. zvláštního odboru ministerstva vnitra po jedné evidenční kartě k evidování ve všeobecné kartotéce spolupracovníků.⁹

Instrukce odrážela i výjimečnost správy rozvědky, jejíž zavázání spolupracovníci nebyli vedeni v evidenci spolupracovníků 1. oddělení I. zvláštního odboru MV, nýbrž v evidenčním aparátě I. správy MV. Při předávání spolupracovníků z jiných správ na I. správu MV se z evidence spolupracovníků v 1. oddělení či 1. skupinách na krajích vyjímaly jejich evidenční karty, které se současně s agenturním svazkem zasílaly rozvědce. Směrnice nadále umožňovala, aby spolupracovníci určení náčelníky správ jako zvláště důležití, byli v centrálním či krajských registračních aparátech vedeni pouze pod krycím jménem. Jmennou evidenci těchto spolupracovníků si příslušné správy vedly samy, centrálně pak u své řídicí správy na ministerstvu vnitra. Předávání jejich agenturních svazků se provádělo přímo, mimo evidenční a registrační pracoviště.¹⁰

Útvary Státní bezpečnosti na okresních odděleních ministerstva vnitra nevedly vlastní registrační protokoly, osobní karty vázaných spolupracovníků se registrovaly u 1. zvláštních oddělení krajských správ MV. „*Evidence spolupracovníků v okres-*

4) Čl. 62 TRMV č. 60 „Prozatímní úprava decentralisace a zjednodušení agenturně operativní administrativy – pokyny náčelníkům součástí MV“ z 28. 6. 1956 přinesl zjednodušení: evidenční karty vedle operativního pracovníka podepisoval pouze jeho vedoucí oddělení.

5) Podle § 10 TRMV č. 77/1954 registrovaři do protokolu zapisovali: pořadové číslo (současně šlo o číslo osobního agenturního svazku), jméno a příjmení spolupracovníka, správu – odbor – oddělení, kdo registroval osobní agenturní svazek, jméno řídicího orgána StB, který obdržel mapu osobního agenturního svazku a mapu vlastnoručních zpráv agenta.

6) Tamtéž, §§ 1 - 5. Není od věci uvést, které dokumenty se dle § 6 zakládaly do první části osobního svazku agenta: dotazník spolupracovníka, který vyplňoval operativní orgán bez vědomí spolupracovníka, seznam blízkých styků, návrh na vázání, náčelníkem správy – odboru schválený plán vázání, hlášení o provedeném vázání, slib spolupracovníka, prohlášení o mlčenlivosti (bylo-li spolupracovníkem podepsáno), vlastnoruční životopis spolupracovníka. Pravidelné charakteristiky práce spolupracovníka, vypracované operativním orgánem každých 6 měsíců, stvrzenky o odměnách spolupracovníků (podle TRMV č. 1/1956 evidenční list o vyplacených odměnách), dožádání o zavedení, předání a uložení agenturního svazku do archivu.

7) Čl. 154 TRMV č. 149/1954 byla formulace zpřesněna: „Evidence a registrace spolupracovníků v rámci VI. správy MV se provádí v evidenčních aparátech správ VKR, vojenských okruhů (SVKR VO) a VI. správy MV podle způsobu, uvedeného v této instrukci. Spolupracovníky z řad civilních osob a občanských zaměstnanců vojenské správy eviduje VKR kromě toho podle příslušnosti v 1. oddělení I. zvláštního odboru MV nebo 1. skupině I. zvláštního oddělení KS-MV ve všeobecné kartotéce spolupracovníků...“

8) TRMV č. 77/1954, § 11. Čl. 111 TRMV č. 108/1954 byl do instrukce vložen třetí odstavce: „Evidence a registrace spolupracovníků v útvech podřízených V. správě MV, tj. v odborech železniční dopravy (OŽD-MV) se provádí ve vnitřní skupině (evidenčním aparátě) těchto útvarů... Operativní pracovník je povinen navíc vyplnit jednu kartu... a odeslat ji prostřednictvím OŽD-MV 1. skupině I. zvláštního oddělení příslušné krajské správy MV, podle místa bydliště spolupracovníka.“

9) Tamtéž, §§ 12, 14.

10) Tamtéž, §§ 15 - 16.

ních odděleních je vedena podle abecedního protokolu u protokolu krycích jmen.“ Vedení evidence osobních agenturních svazků bylo na okresních odděleních ministerstva vnitra svěřeno zástupcům náčelníka pro Státní bezpečnost. U nich se rovněž ukládaly protokoly založených agenturních svazků OO-MV.

Podle směrnice se měly ukončené agenturní svazky ukládat „v celostátním měřítku“ v agenturním archivu I. zvláštního odboru MV. Odesílání ukončených osobních agenturních svazků z krajské správy ministerstva vnitra k archivaci zprostředkovávalo příslušné I. zvláštní oddělení KS-MV. Krajsští registrátoři byli povinni zaznamenat odeslání svazku do archivu ministerstva vnitra na příslušné kartě ve všeobecné evidenci spolupracovníků. I. zvláštní odbor ministerstva vnitra svazek zaregistroval do archivního protokolu, vypsál evidenční karty a ohlásil odesílajícímu I. zvláštnímu oddělení přidělené archivní číslo svazku. 1. skupina 1. zvláštního oddělení krajské správy ministerstva vnitra vyznačila toto archivní číslo na kartu a v registračním protokole. Archivovaný agenturní svazek si mohl operativní orgán Státní bezpečnosti zapůjčit na dožádání schválené náměstkem ministra vnitra.¹¹⁾

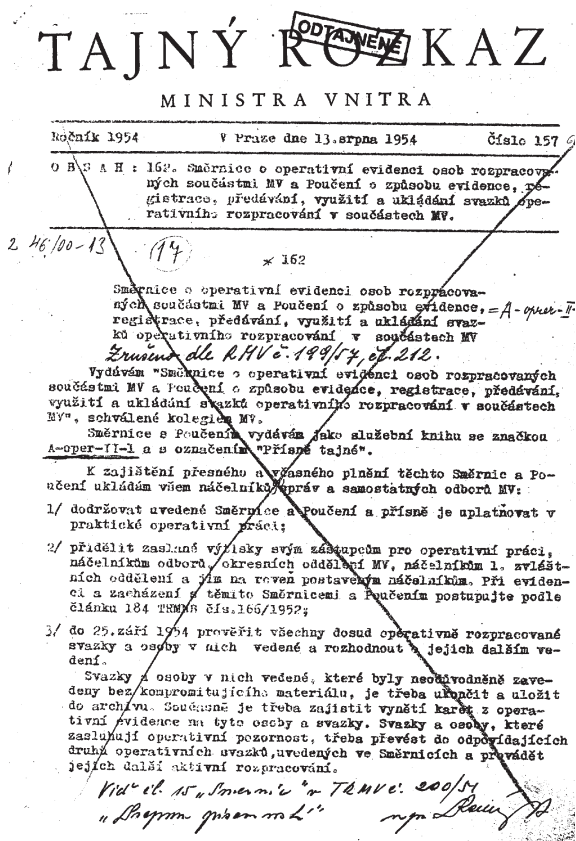
Po schválení kolegiem ministerstva vnitra 27. května signoval ministr vnitra Rudolf Barák 9. července 1954 směrnici o operativní evidenci osob rozpracovaných součástí MV, kterou vydal ve formě přísně tajné služební knihy A-oper-II-1 v příloze svého tajného rozkazu č. 157. Do 25. září 1954 měli náčelníci operativních správ a samostatných odborů MV zajistit prověření všech dosud operativně rozpracovaných svazků a osob v nich vedených. „Svazky a osoby v nich vedené, které byly neodůvodněně zavedeny bez kompromitujícího materiálu, je třeba ukončit a uložit do archivu. Současně je třeba zajistit vynětí karet z operativní evidence na tyto osoby a svazky. Svazky a osoby, které zasluhují operativní pozornost, třeba převést do odpovídajících druhů, uvedených ve Směrnících a provádět jejich další aktivní rozpracování.“ Po vyplnění stanoveného počtu evidenčních karet ke svazkům, které zůstaly v dalším operativním rozpracování, měly být nejpozději do 15. října 1954 spolu s předmětnými svazky předloženy I. zvláštnímu odboru (I. zvláštním oddělením krajských správ MV, vojenské kontrarozvědky a ochrany železniční dopravy) ministerstva vnitra k přeregistrování a evidování. Kromě toho byl náměstek ministra vnitra plk. K. Košťál v termínu nejpozději do 1. ledna 1955 pověřen zkontrolovat zaevidování osob „nebezpečných lidově demokratickému zřízení“ ve všeobecné evidenci registračního a evidenčního aparátu.¹²⁾

První paragraf směrnice kvantifikoval, které druhy svazků měly útvary Státní bezpečnosti ke své činnosti využívat: skupinové operativní svazky, osobní operativní svazky, agenturně pátrací svazky, evidenční svazky, všeobecné svazky a kontrolní svazky.¹³⁾

Schvalovací nomenklatura svazků

Skupinový operativní svazek mohl být zaveden po předložení následujících dokumentů I. zvláštnímu odboru (I. zvláštnímu oddělení krajské správy, VKR nebo OŽD) ministerstva vnitra:

- a) rozhodnutí o zavedení svazku, schválené v případech
 - rozpracování osob v nomenklatuře politického byra ústředního výboru KSČ **ministrem vnitra** nebo jeho **náměstkem**, v ostatních případech rozpracovaných ústředním aparátem Státní bezpečnosti **náčelníkem** příslušné správy ministerstva vnitra nebo jeho **zástupcem**,
 - rozpracovaných operativními odbory krajských správ MV nebo okresními odděleními MV

11) Tamtéž, §§ 23 - 24, 26 - 27.

12) AMV, f. 6/3, inv. j. 641. Čl. 162 TRMV č. 157 „Směrnice o operativní evidenci osob rozpracovaných součástí ministerstva vnitra“ a „Poučení o způsobu evidence, registrace, předávání, využití a ukládání svazků operativního rozpracování v součástech ministerstva vnitra“ z 13. 8. 1954, čj. N/K-0180/1954.

13) Srov. GULA, Marian - VALIŠ, Zdeněk: Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci. *Securitas Imperii*, 1994, č. 2, s. 119 -121.

náčelníkem krajské správy ministerstva vnitra nebo jeho **zástupcem pro operativní práci**,

- rozpracovaných operativními odbory VI. správy ministerstva vnitra a samostatnými součástmi podřízenými přímo VI. správě MV **náčelníkem** správy nebo jeho **zástupcem**, u složek podřízených správě VKR vojenského okruhu **náčelníkem** SVKR VO nebo jeho **zástupcem**,

- rozpracovaných operativními odbory (odděleními) ochrany železniční dopravy **náčelníkem** OŽD nebo jeho **zástupcem**,

- rozpracovaných operativními pracovníky Pohraniční stráže **náčelníkem** hlavní správy Pohraniční stráže nebo jeho **zástupcem** (náčelník štábu HSPS).

Rozhodnutí o zavedení skupinového operativního svazku pochopitelně obsahovalo informaci, která správa, odbor a oddělení Státní bezpečnosti zakládalo skupinový svazek, včetně krátké charakteristiky „protistátní činnosti“ a heslo („*krvácí jméno akce*“ dané svazku).

b) registrační lístek v jednom vyhotovení na každou rozpracovanou osobu,

c) evidenční kartu ve dvou až čtyřech vyhotoveních na každou rozpracovanou osobu,

d) věcnou kartu skupinového operativního svazku v jednom vyhotovení,

e) kartu evidence hesel svazků v jednom vyhotovení.

Všechny uvedené dokumenty se předkládaly I. zvláštnímu odboru (1. zvláštnímu oddělení krajské správy MV, VKR, OŽD) ministerstva vnitra v den schválení rozhodnutí o založení skupinového operativního svazku.

Pokud se skupinový operativní svazek rozhodlo zavést OO-MV, postoupilo rozhodnutí schválené náčelníkem okresního oddělení s ostatními dokumenty příslušnému operativnímu odboru krajské správy ministerstva vnitra ke schválení. Při souhlasu náčelníka operativního odboru se zavedením svazku se rozhodnutí společně se všemi materiály předkládalo náčelníku krajské správy MV ke konečnému schválení.

Obdobná schvalovací nomenklatura byla stanovena i při předávání skupinových operativních svazků mezi odbory téže správy, či mezi správami. „*Jakékoliv předávání skupinového operativního svazku se musí provádět u svazků zasílaných z ústředního aparátu ministerstva vnitra výhradně prostřednictvím I. zvláštního odboru MV, u svazků zasílaných z krajské správy ministerstva vnitra prostřednictvím příslušného 1. zvláštního oddělení a u svazků SVKR VO a OŽD prostřednictvím evidenčních aparátů těchto součástí.*“ Když byly všechny rozpracované osoby ze svazku zatčeny, musel být předán k využití vyšetřovací správě nebo odboru.

Skupinový operativní svazek mohl příslušník Státní bezpečnosti ve třech vymezených případech ukončit a uložit do archivu na podkladě odůvodněného závěru, schváleného příslušným náčelníkem, který dával souhlas k založení svazku. Ukončený svazek se předával I. zvláštnímu odboru ministerstva vnitra (1. zvláštnímu oddělení krajské správy nebo evidenčním aparátům VKR a OŽD MV) k založení do archivu.¹⁴⁾

Podmínkou k založení **osobního operativního svazku** bylo vyhotovení a předložení následujících dokumentů I. zvláštnímu odboru (1. zvláštnímu oddělení KS MV, VKR, OŽD) ministerstva vnitra:

a) odůvodněného rozhodnutí o založení osobního operativního svazku na osoby

- schválené do funkcí politbyrem ÚV KSČ – *náměstek ministra vnitra*, na ostatní osoby rozpracované jednotlivými správami MV – *náčelník správy MV* nebo jeho *zástupce*,

- rozpracované operativními odbory nebo okresními odděleními krajské správy – *náčelník KS MV* nebo jeho *zástupce*,

- rozpracované operativními odbory vojenské kontrarozvědky a samostatnými součástmi podřízenými přímo VI. správě MV – *náčelník VI. správy MV* nebo jeho *zástupce*, u složek podřízených správě vojenské kontrarozvědky vojenského okruhu *náčelník SVKR VO* nebo jeho *zástupce*,

- rozpracované operativními odbory (odděleními) OŽD – *náčelník OŽD* nebo jeho *zástupce*,

- rozpracované součástmi PS stráže – *náčelník hlavní správy Pohraniční stráže* nebo jeho *zástupce*.

V rozhodnutí o zavedení osobního operativního svazku měl být identifikován útvar Státní bezpečnosti zakládající svazek, uvedeny souvislosti, identifikace osoby i druh nepřátelské činnosti. K rozpracované osobě se vyplňovala evidenční a věcná karta. Směrnice dokonce za předpokladu souhlasu *náměstka ministra vnitra* či *náčelníka* příslušné krajské správy MV v ojedinělých případech umožňovala souběžné rozpracování osob, na něž byly zavedeny osobní operativní svazky, více operativními útvary.

Ukončení osobního operativního svazku se nelišilo od předchozího; v případě zjištění informací o zapojení rozpracované osoby do některé „kontrarevoluční“ organizace nebo skupiny musel být připojen ke skupinovému operativnímu svazku anebo převeden do pátracího svazku, pokud se rozpracovaná osoba skrývala. Tento administrativně operativní akt schvaloval *náčelník správy*. Kopie rozhodnutí se předávala I. zvláštnímu odboru MV (1. zvláštnímu oddělení KS MV, evidenčním aparátům VI. správy, SVKR, VO, OŽD) podle příslušnosti k provedení změn v evidenci.¹⁵⁾

14) TRMV č. 157/1954, §§ 1 - 5, 7 - 10.

15) Tamtéž, §§ 11 - 16.

Agenturně pátrací svazek se zaváděl na podkladě rozhodnutí o vyhlášení pátrání operativního odboru, schváleného *náčelníkem* správy ministerstva vnitra, krajské správy MV nebo jeho *zástupcem*, *náčelníky* VI. správy MV, správy VKR VO, OŽD anebo jejich *zástupci*. Registrovaly se podle příslušnosti u I. zvláštního odboru či 1. zvláštních oddělení stejným způsobem jako osobní operativní svazek. Předávání agenturně pátracího svazku z jednoho odboru do druhého uvnitř téže správy se provádělo na písemný příkaz *náčelníka správy* nebo jeho *zástupce*. Jeho předávání z jedné správy na jinou se realizovalo na podkladě rozhodnutí *náčelníka odboru* schváleného *náčelníkem správy*. Při zatčení hledané osoby svazek přebíral vyšetřovací odbor. „*V případě, kdy vypátraná osoba nesmí být zatčena, předává se agenturně pátrací svazek do osobního svazku, který se zaregistruje v určeném pořádku v I. zvláštním odboru MV (1. zvláštním oddělení KS, VKR, OŽD) ministerstva vnitra.*“

Pokud se celostátně hledané osoby nacházely v cizině na území kapitalistických států, mohl se agenturně pátrací svazek na podkladě odůvodněného závěru operativního odboru schváleného *náčelníkem správy* předat do dočasné úschovy archivu I. zvláštního odboru. V případě zjištění jejich pobytu v tzv. lidově demokratických státech, byly partnerské bezpečnostní složky informovány prostřednictvím pátracího oznámení; pak teprve mohly být svazky ukončeny a uloženy do archivu I. zvláštního odboru MV ke stálé úschově. Ukončené agenturně pátrací svazky se archivovaly na podkladě zdůvodněného závěru operativního odboru schváleného *náčelníkem* součástí nebo jeho *zástupcem*.

Evidenční karty agenturně pátracího svazku se při vyhlášení celostátního pátrání vyjímaly ze všeobecné kartotéky a měnily za pátrací karty. Současně se svazek přeřadil z evidence místního pátrání do evidence svazků celostátního pátrání. V protokolu agenturně pátracího svazku se zaznamenalo datum a číslo pátracího oběžníku, pod kterým bylo vyhlášeno celostátní pátrání.¹⁶⁾

I v rozhodnutí o závedení **evidenčního svazku** muselo být uvedeno, který útvar Státní bezpečnosti povede svazek, osobní data rozpracované osoby, podstata kompromitujícího materiálu a druh nepřátelské činnosti. Zavedení evidenčního svazku se realizovalo až na základě rozhodnutí operativního odboru schváleného *náčelníkem* správy nebo jeho *zástupcem*. U vojenské kontrarozvědky a samostatných součástí podřízených přímo VI. správě MV schvaloval pochopitelně také *náčelník* správy nebo jeho *zástupce*, u součástí podřízených správě VKR vojenského okruhu – *náčelník* SVKR VO nebo jeho *zástupce* a u ochrany železniční dopravy – *náčelník* OŽD nebo jeho *zástupce*. Navrhující operativní pracovníci Státní bezpečnosti zároveň vyplňovali stanovený počet evidenčních a věcných karet.

Evidenční svazky se vedly tak dlouho, dokud nebyly „*pečlivě prověřeny všechny materiály*“. Jestliže nebyly v průběhu agenturního rozpracování původní informace o „nepřátelské“ činnosti potvrzeny, měl být svazek ukončen a uložen do archivu. Pokud se naopak původní materiály ukázaly být pravdivými, evidenční svazek musel být převeden do jiného druhu svazku operativního rozpracování (osobní operativní nebo skupinový operativní svazek). O tomto převedení bylo pochopitelně neprodleně informováno příslušné evidenční pracoviště.

Rozpracování v evidenčním svazku „*pro nepotvrzení původně došlých poznatků (signálů)*“ mohlo být ukončeno pouze zdůvodněným závěrem operativního odboru, potvrzeným *náčelníkem (zástupcem náčelníka)* správy, u správy SVKR vojenského okruhu *náčelníkem* SVKR VO nebo jeho *zástupcem* a u OŽD MV též *náčelníkem (zástupcem)* odboru železniční dopravy. „*Ve zdůvodněném závěru se uvádí, jaké kroky byly provedeny ve věci kontroly poznatků a čím je dokázáno, že osoba nemá nic společného s protistátní činností, zda osoba ve svazku procházející má být vyjmuta z evidence a evidenční svazek zničen.*“

Rozhodnutí o předání svazku mezi součástmi Státní bezpečnosti zůstalo v pravomoci operativního odboru a realizovalo se jen prostřednictvím I. zvláštního odboru (1. zvláštního oddělení krajské správy, VKR a OŽD) ministerstva vnitra.¹⁷⁾

Jednou z mnoha povinností operativních útvarů Státní bezpečnosti bylo odhalování osob „*nebezpečných lidově demokratickému zřízení*“ a jejich evidování ve všeobecné kartotéce I. zvláštního odboru MV (1. zvláštních oddělení krajských správ MV, VKR, OŽD). Pokud stanovené kategorie osob neprocházely některým z druhů svazků operativně agenturního rozpracování, vyplňovaly operativní odbory (okresní oddělení) ministerstva vnitra a rovněž součástí VKR a OŽD na každou osobu ve dvou vyhotoveních dotazník spolu se dvěma evidenčními kartami. Dotazníky i karty svým podpisem stvrzoval *náčelník* (jeho *zástupce*) správy a poté se podle příslušnosti odevzdávaly evidenčnímu aparátu.

1. zvláštní oddělení krajských správ MV, VKR, či OŽD byla povinna založit evidenční kartu o jednom exempláři do místní všeobecné kartotéky, další kartu a dotazník na každou osobu postoupit I. zvláštnímu odboru ministerstva vnitra.¹⁸⁾

16) Tamtéž, §§ 18, 25 - 28.

17) Tamtéž, §§ 31 - 33.

18) Tamtéž, §§ 35 - 36.

Z odstavců věnovaných **objektovému svazku** byla zajímavá snad jen pasáž: „V okresních odděleních a jednotlivých drobných vojenských útvarech se obyčejně objektové svazky nezakládají. Ve výjimečných případech se podle objektivních příznaků na povolení náměstka ministra vnitra okresním oddělením obhospodařujícím velké objekty dovoluje zavádět objektové svazky.“ Objektové svazky se pochopitelně registrovaly v registračním protokolu I. zvláštního odboru či oddělení. Při registraci se zároveň vyplňovala karta objektového svazku. Pokud agenturní síť v „obhospodařovaném“ objektu zjistila „přítomnost podezřelých osob, nebo osob nespolehlivých, přijdou-li zprávy (signály) i provádění zločinné činnosti jednotlivými osobami“, zaváděl zodpovědný příslušník Státní bezpečnosti „na základě existujících dokumentů“ v objektovém svazku nějaký z druhů svazků operativního agenturního rozpracování, nejčastěji evidenční svazek.

Objektový svazek mohl být ukončen pouze při likvidaci, přemístění nebo decentralizaci objektu. Svazek připravený operativním pracovníkem k archivaci byl předáván do archivu I. zvláštního odboru ministerstva vnitra (I. zvláštního oddělení krajské správy MV, VKR, OŽD) na podkladě zdůvodněného závěru operativního odboru schváleného příslušnými funkcionáři.

Zvláštní postavení měl v hierarchii státobezpečnostní agenturně operativní administrativy **kontrolní svazek**, který se zakládal z rozhodnutí *náčelníka* správy nebo samostatného odboru a evidoval na tom operativním odboru, kde byl zaveden. Příslušný paragraf směrnice příslušníky Státní bezpečnosti upozorňoval: „*Kontrolní svazky se vedou o nejdůležitějších operativně agenturních rozpracováních a vyšetřovacích svazcích, které se nachází v podřízených součástech ministerstva vnitra. Osoby, procházející v kontrolním svazku, se evidenčně nepodchycují, protože musí být evidovány podle dříve založených operativních nebo vyšetřovacích svazků...*“¹⁹⁾

V samotném závěru směrnice signované v zastoupení náčelníka mjr. Václava Jirase npor. Miroslavem Chytrým opět vedení I. zvláštního odboru ministerstva vnitra příslušníky tajné policie upozorňovalo, že vedení svazku operativně agenturního rozpracování „*je přísně tajným opatřením, o jehož uskutečňování musí vědět pouze ten operativní pracovník, který vede svazek a*

jeho bezprostřední náčelník. Zavedení registrace, posílání svazků, sběr kompromitujících dokumentů a poznatků odhalujících zločinnou činnost rozpracovaných osob, vedení korespondence o spisu, se musí přísně utajovat.“²⁰⁾ Nejmenší neopatrnost operativního pracovníka může přivést k dekonspiraci plánovaných akcí.“ Základní pravidla konspirace měli pochopitelně dodržovat i pracovníci registračního a evidenčního aparátu: „*Zvlášť bděle a s velkou opatrností se musí stavět ke svým povinnostem pracovníci I. zvláštního odboru MV (I. zvláštního oddělení KS, VKR, OŽD) MV, kteří jsou pověřeni vedením práce v operativní evidenci. Operativní evidence musí být uschována v ocelových skříních a spolehlivých místnostech izolovaných od nepovolených osob.*“²¹⁾

Další příloha k tajnému rozkazu „**Poučení o způsobu evidence, registrace, předávání, využití a ukládání svazků operativního rozpracování v součástech ministerstva vnitra**“ upřesňovala některé obecné zásady. Evidence skupinových operativních svazků, osobních operativních svazků, agenturně pátracích svazků a evidenčních svazků, se prováděla ve formě kartotéčního systému a vedla se u svazků zavedených:

- a) operativními správami (II., III., IV. a V. správa MV) a samostatnými odbory MV v I. zvláštním odboru ministerstva vnitra,
- b) operativními odbory, okresními odděleními krajských správ ministerstva vnitra v 1. zvláštních odděleních KS MV,
- c) operativními odbory (odděleními) vojenské kontrarozvědky podřízenými přímo VI. správě MV v evidenčním oddělení VI. správy MV, u svazků zavedených odbory (odděleními) VKR podřízených vojenským okruhům v evidenčních aparátech těchto okruhů,
- d) na odborech železniční dopravy – v evidenčních aparátech těchto odborů.²²⁾

Evidenční aparát Státní bezpečnosti všech úrovní byl povinen do 24 hodin po doručení rozhodnutí o zavedení svazku a všech evidenčních dokumentů zaregistrovat svazky a vydat operativním odborům (oddělením) proti podpisu v protokole svazků tzv. *mapy* zaregistrovaných svazků.

Podle původních představ vedení ministerstva vnitra měly být všechny druhy svazků registrovány v samostatných registračních protokolech, které byly v Poučení kvantifikovány jako **protokol ope-**

19) Tamtéž, §§ 37 – 38.

20) V § 39 bylo mj. uvedeno: „Agenturní zprávy se do svazků zařazují pouze v kopiích, které se potvrzují podpisem pracovníka, který udělal kopii podle originálu. Na kopiích agenturních zpráv se nesmí uvádět jména nebo jiná data agenta (informátora), od něhož byla získána zpráva.“

21) Tamtéž, § 40.

22) Srovnatelně se i evidence rozpracovaných osob vyskytujících se ve svazcích soustřeďovala: a) v celostátním měřítku – v I. zvláštním odboru ministerstva vnitra, b) v krajském měřítku – v 1. zvláštním oddělení krajské správy ministerstva vnitra, c) v měřítku vojenských okruhů nebo OŽD – v evidenčních aparátech těchto součástí MV. Tamtéž, Poučení o způsobu evidence, registrace, předávání, využití a ukládání svazků operativního rozpracování v součástech ministerstva vnitra, § 1.

operativních skupinových svazků, protokol operativních osobních a agenturně pátracích svazků a protokol evidenčních svazků. Po přehledném zopakování veškerých podmínek pro registraci jednotlivých druhů svazků byla precizována podoba evidenční karty. Operativní pracovník Státní bezpečnosti ji měl vyplnit inkoustem čitelným hůlkovým písmem, jména a jiná osobní data vypsát bez zkracování a oprav. Svazky operativně agenturního rozpracování všech druhů mohly být v I. zvláštním odboru (1. zvláštním oddělení), v evidenčních aparátech VKR a OŽD MV zaregistrovány teprve tehdy, měla-li politická policie o rozpracovávaných osobách k dispozici alespoň základní minimum osobních dat:

- a) příjmení, jméno, datum narození a místo bydliště,
- b) příjmení, jméno, místo pracoviště a místo bydliště,
- c) příjmení, datum narození, místo pracoviště a místo bydliště.

Kvůli kontrole v rámci operativních součástí musely být všechny zaregistrované svazky operativně agenturního rozpracování zaneseny do osobních seznamů operativních pracovníků, uložených u náčelníků operativních odborů a vedených evidenčními pracovníky těchto odborů. „*Při přemísťení operativního pracovníka na jiný pracovní úsek nebo jeho propuštění z MV musí být operativní svazky převedeny na jiného pracovníka na příkaz náčelníka odboru, o čemž se provádí v osobních seznamech operativních pracovníků záznam. Novému operativnímu pracovníku musí být tyto svazky zaznamenány v osobním seznamu svazků.*“ Při předávání svazků z jednoho operativního odboru na druhý nebo z jedné správy na druhou měl evidenční a registrační aparát svazky prohlédnout a přeregistrovat, tj. přidělit jim nové registrační (pořadové) číslo.²³⁾

Zřízení operativního archivu

Dne 17. března 1955 kolegium ministerstva vnitra projednalo **směrnici o operativním archivu v součástech ministerstva vnitra (A-oper-II-2)**, kterou 1. dubna schválil ministr R. Barák a o něco později také vydal ve formě přílohy k přísně tajnému rozkazu. V jeho úvodu bylo uvedeno, že veškeré archivní svazky a materiály tajné i přísně tajné povahy vzniklé činností operativních součástí ministerstva vnitra, tvoří **jednotný operativní archivní fond ministerstva vnitra**. Hlavní úkol operativního archivu MV spočíval v „neustálé pomoci“ Státní bezpečnosti v jejím boji „za odhalení protistátní illegality, agentů cizích zpravodajských rozvědek vysílaných do ČSR a rovněž za zlepšení agenturně-operativní a vyšetřovací práce“.

23) Tamtéž, §§ 2 – 4.

24) AMV, f. 6/3, inv. j. 819. Čl. 94 TRMV č. 92 „Operativní archiv v součástech ministerstva vnitra, jeho organizace, úkoly a směrnice pro jeho práci“ z 19. 5. 1955.

Ministr vnitra v souvislosti se záměrem zřídit u I. zvláštního odboru MV ústřední operativní archiv MV zároveň nařídil u krajských správ ministerstva vnitra v Bratislavě a Brně vytvořit jeho pobočky, respektive zreorganizovat 1. zvláštní oddělení krajských správ MV Bratislava a Brno na I. zvláštní odbory. Rozkaz ministra vnitra náčelníkům krajských správ a správy MV Jáchymov nařizoval do 1. října 1956, u centrálních součástí Státní bezpečnosti pak do 1. března 1957, prohlédnout veškeré operativní archivní svazky a staré materiály, uložené do archivů od roku 1945 a vyřešit otázku jejich další úschovy. „*V průběhu prohlídky archivní svazky a staré materiály, které byly uloženy neodůvodněně nebo bez realizace, z archivu vyjmout a vrátit po linii práce operativním správám a odborům.*“ Zvláštní skupiny zkušených příslušníků Státní bezpečnosti, kteří měli

„*a/ prohlédnout svazky a materiály a rozhodnout, zda budou znovu agenturně-operativně rozpracovány,*

„*b/ na osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení, vyskytující se v archivních materiálech, vyplnit dotazníky a karty... a předat je I. zvláštnímu odboru (oddělení) MV,*

„*c/ archivní operativní svazky a staré materiály bez kompromitujících poznatků komisionálně zničit a karty na osoby, vyskytující se v těchto svazcích a materiálech, vyřadit z operativní evidence...*

„*d/ archivní operativní svazky, které nebudou operativně rozpracovány ani zničeny, vrátit do archivu na podkladě nově vypracovaného zdůvodněného závěru. V archivu tyto svazky znovu zaregistrovat v archivních protokolech a na evidenčních kartách vyznačit archivní čísla.*“

Prověřené archivní operativní svazky měly být odeslány z krajských správ MV k uložení do ústředního operativního archivu ministerstva vnitra nebo podle příslušnosti do jeho poboček. „*Archivní osobní svazky spolupracovníků, uložené do archivu neodůvodněně, vrátit operativním odborům po linii práce k provedení prohlídky, kterou provedou náčelníci oddělení stejným způsobem jako u archivních operativních svazků.*“

Náčelník I. zvláštního odboru MV byl zodpovědný za vydělení z ústředního archivu těch svazků, které podléhaly archivaci uložení v pobočkách a jejich zaslání I. zvláštním odborům krajských správ MV Bratislava nebo Brno. Kontrolou plnění rozkazu i směrnice byl opět pověřen náměstek ministra plk. Košťál.²⁴⁾

Služební směrnice se snažila ujednotit ukládání ukončených svazků a materiálů ukládaných

- a) do ústředního operativního archivu (I. zvláštní odbor MV);
- b) do poboček ústředního operativního archivu

(1. zvláštní odbory krajských správ MV v Bratislavě a v Brně);

c) do místních operativních archivů (1. zvláštních oddělení krajských správ MV, správ vojenské kontrarozvědky vojenských okruhů a odborů železniční dopravy MV).

Do **ústředního operativního archivu MV** se měly nadále ukládat osobní svazky spolupracovníků, materiály neuskutečněného vázání, operativní svazky, objektové svazky, vyšetřovací svazky, osobní svazky bývalých spolupracovníků MV:

- z operativních správ a odborů ústředního aparátu MV;

- z operativních odborů a okresních oddělení KS-MV Praha, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice a správy MV Jáchymov;

- z operativních odborů (oddělení) správy vojenské kontrarozvědky 1. vojenského okruhu a samostatných operativních součástí, podřízených bezprostředně VI. správě MV;

- z OŽD-MV Praha, Plzeň, Ústí nad Labem;

- z operativních součástí podřízených hlavní správě Pohraniční stráže MV, jejichž brigády se nacházejí na území Čech;

- z I. odboru správy nápravných zařízení „*toliko na civilní osoby, pracující v nápravně pracovních táborech MV nebo žijící v bezprostřední blízkosti těchto táborů*“.

Kromě toho se měly do ústředního archivu ukládat zvláštní operativní a vyšetřovací svazky ze všech operativních součástí ministerstva vnitra, dotazníky osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení, vyplněné všemi operativními součástmi MV, mapy vlastnoručních zpráv spolupracovníků, zavedené operativními správami a odbory ústředního aparátu MV apod.

Do **pobočky ústředního archivu MV v Bratislavě** se nadále ukládaly osobní svazky spolupracovníků, materiály neuskutečněného vázání, operativní svazky, objektové svazky, vyšetřovací svazky, osobní svazky bývalých pracovníků ministerstva vnitra:

- z operativních odborů a okresních oddělení KS-MV Bratislava, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Košice, Prešov;

- z operativních odborů a okresních oddělení (oddělení) SVKR 2. vojenského okruhu;

- z OŽD-MV Bratislava a Košice;

- z operativních součástí podřízených hlavní správě Pohraniční stráže MV, jejichž brigády se nacházejí na území Slovenska.

Kromě tajných a přísně tajných všeobecných map zpráv odborů a OO-MV krajské správy MV Bratislava pobočka v Bratislavě archivovala dotazníky osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení a mapy vlastnoručních zpráv spolupracov-

níků, zavedené operativními odbory a okresními odděleními KS-MV Bratislava.

Identicky se do **pobočky ústředního archivu MV v Brně** ukládaly osobní svazky spolupracovníků, materiály neuskutečněného vázání, operativní svazky, objektové svazky, vyšetřovací svazky, osobní svazky bývalých pracovníků MV:

- z operativních odborů a okresních oddělení KS-MV Brno, Jihlava, Olomouc, Ostrava, Gottwaldov;

- z OŽD-MV v Olomouci;

- z operativních součástí podřízených hlavní správě Pohraniční stráže MV, jejichž brigády se nacházejí na území Moravy.

Stejně tak se do pobočky ústředního archivu mj. ukládaly dotazníky osob „nebezpečných“ lidově demokratickému zřízení z odborů a okresních oddělení KS-MV Brno a mapy vlastnoručních zpráv spolupracovníků Státní bezpečnosti stejných útvarů.

výtisk č. 8

ODTAJNENÉ

TAJNÝ ROZKAZ

M I N I S T R A V N I T R A

Ročník 1956 V Praze dne 28. června 1956 Číslo 60

O B S A H : 62. Prozatímní úprava decentralisace a zjednodušení agenturní operativní administrativy - pokyny náčelníkům součástí MV.

62

Prozatímní úprava decentralisace a zjednodušení agenturní operativní administrativy - pokyny náčelníkům součástí MV

Zrušeno dle P.M.V. č. 199/54, úč. 2. 12.

Na základě rozborů připomínek, které došly od součástí MV k decentralisaci při schvalování návrhů v agenturní operativní administrativě a k zjednodušení administrativy upravující tyto změny v postupech, které jsou dosud prováděny podle směrnic agenturní operativní práce v součástech MV následovně:

I. Agenda spolupracovníků:

- 1/ Registrace spolupracovníků: doplnění k zavedení svazku spolupracovníka podepisuje náčelník odboru. Evidenční karty podepisuje vedle operativního pracovníka náčelník oddělení.
/Poznamenejte u § 3 služební knihy "Instrukce o zavedení svazků agentů, informátorů a residentů"/. *Povolená*
- 2/ Hlášení změn charakteru spolupracovníka a předávání svazků z jedné součásti MV na druhou schvaluje náčelník součásti MV.
/Měly být dosud upraveny Doplňte "Instrukce o zavedení svazků agentů, informátorů a residentů"/. *Povolená*
- 3/ Lustrační listy podepisují operativní pracovníci a schvaluje náčelník oddělení. Lustrační list označený "B L R S K" schvaluje náčelník odboru a náčelník OO-MV.
/Změnu vyznačte ve služební knize "Instrukce o zavedení informátorů, agentů a residentů" v § 24/. *Povolená*

II. Agenda rozpracovaných osob:

- 1/ Předávání operativních svazků mezi součástmi MV v době aktivního rozpracování schvaluje pouze náčelník součásti MV, která dala souhlas k jejich zavedení. *Povolená*
/§ 7, bod b/, odstavec 1, druhá část věty Směrnice A-oper-1/1/.
- 2/ Zrušení osobních, agenturní pátracích a evidenčních svazků schvaluje funkcionář MV, který dal souhlas k jejich zavedení, jestliže osoba v nich rozpracovaná bude získána ke spolupráci a bude-li materiál připojen ke svazku spolupracovníka. To se vztahuje i na svazky, uložené v archívech MV. Součástí MV, která takový svazek

Do **místních archivů krajských správ ministerstva vnitra, správ vojenské kontrarozvědky, odborů železniční dopravy MV** byly ukládány tajné a přísně tajné všeobecné mapy zpráv operativních odborů, okresních oddělení a skupin VKR, OŽD-MV, dotazníky osob nebez-

pečných zřízení od místních součástí MV a mapy vlastnoručních zpráv spolupracovníků těchto součástí.²⁵⁾

Podle směrnice se archivní svazky a materiály, odevzdané k uložení do ústředního archivu ministerstva vnitra nebo jeho poboček, rozřídily do následujících fondů: osobní svazky spolupracovníků (první fond), operativní svazky (druhý fond), vyšetřovací svazky (třetí fond), objektové svazky (čtvrtý fond), tajné a přísně tajné všeobecné mapy zpráv (pátý fond), osobní svazky bývalých pracovníků MV (šestý fond). V ústředním archivu kromě toho existovaly ještě další dva samostatné fondy: zvláštní archiv operativních a vyšetřovacích svazků (sedmý fond) a tajné a přísně tajné tiskoviny MV (osmý fond).

Osobní svazky spolupracovníků měly být ukládány odděleně od ostatních fondů u 1. oddělení I. zvláštního odboru MV a KS-MV Bratislava a Brno. Při důkladné kontrole úplnosti svazků pracovníci archivů od příslušníků přebírali evidenční karty – na úrovni ústředního aparátu Státní bezpečnosti jednu, u poboček v Bratislavě a Brně dvě karty; obdobně na místní úrovni svazky zasilané ústřednímu archivu doprovázely dvě karty a svazky určené k archivaci u poboček tři karty.

Pracovníci 1. oddělení I. zvláštního odboru MV, KS-MV Bratislava a Brno a také 1. skupiny 1. zvláštních oddělení KS-MV, SVKR-VO a OŽD-MV měli mj. povinnost provést příslušnou poznámku jak v protokole registrace osobních svazků spolupracovníka, tak i na evidenčních kartách. Zároveň přerazovali karty ze statistické kartotéky do pomocné archivní kartotéky spolupracovníků, kde byly řazeny abecedně podle krycích jmen. Mapy (později: složky) vlastnoručních zpráv spolupracovníků se v místních archivech ukládaly odděleně od ostatních archivních materiálů a stejně tak u 1. oddělení I. zvláštního odboru MV nebo KS-MV Bratislava a Brno nesměly být pohromadě s osobními svazky spolupracovníků. Povinnosti pracovníků operativních archivů při přijetí svazků k uložení v podstatě končily jejich zaregistrováním v **archivním protokolu**. Případně vydání osobního svazku spolupracovníka k obnovení spolupráce (styku) mohlo být realizováno na základě rozhodnutí operativního odboru, schváleného *náměstkem minis-*

tra vnitra, nebo s jeho souhlasem *náčelníky* správ MV, KS-MV, SVKR-VO, OŽD-MV.²⁶⁾

Do fondu operativních svazků byly ukládány ukončené skupinové, osobní, agenturně pátrací a evidenční svazky, uspořádané podle Směrnice o operativní evidenci osob rozpracovaných součástmi MV. „U svazků, ukončených pro nedostatek kompromitujícího materiálu se v závěru uvede, kdo z rozpracovaných osob má být vyjmut z operativní evidence a kdo má v ní zůstat. Kromě toho musí být uvedeny všechny styky rozpracovaných osob, které podléhají vyjmutí ze všeobecné operativní evidence.“ Pokud se operativní odbor Státní bezpečnosti kvůli „nedostatku kompromitujícího materiálu“ rozhodl svazek zničit, v závěrečném vyhodnocení uvedl také požadavek na zničení karet k evidovaným osobám. Jeden exemplář prokótolu o zničení svazku se ukládal do oddělené mapy v místním archivu, druhý doprovázel žádost I. zvláštnímu odboru MV o vyjmutí karty z ústřední všeobecné evidence a její zničení. Stejně tak se likvidovaly i evidenční svazky „ukončené pro nedostatek kompromitujícího materiálu“.²⁷⁾

Skupinové, osobní, agenturně pátrací a evidenční svazky přijaté pracovníky ústředního archivu nebo jeho poboček k uložení se zaevidovaly do **společného archivního protokolu**. Všechny osobní operativní svazky, náležející do téhož skupinového svazku se registrují do archivního protokolu pod jedním archivním číslem s uvedením jmen a dat narození osob, na které byly osobní svazky zavedeny.²⁸⁾

Ve fondu operativních svazků se rovněž archivovaly dotazníky na osoby „nebezpečné“ lidově demokratickému zřízení, které dvojmo vyplňovaly součásti krajských správ ministerstva vnitra, správ vojenské kontrarozvědky a odborů železniční dopravy MV (jeden dotazník s jednou evidenční kartou byl určen ústřednímu archivu a druhý dotazník se ukládal v místním archivu). Operativní pracovníci ústředního aparátu MV pochopitelně připravovali pouze jeden dotazník s jednou kartou.²⁹⁾

V dotazníku mělo být mj. uvedeno, v jakém objektovém, operativním, vyšetřovacím či jiném svazku se nacházejí materiály, jež byly využity jako podklad pro jeho vyplnění. Přestože se dotazní-

25) Tamtéž, §§ 1 - 5. Paragrafy 2-5 byly upraveny doplněkem dle čl. 62 TRMV č. 60/1956: „Součásti MV ukládají do ústředního archivu nebo jeho poboček pouze svazky operativního rozpracování ukončené vyšetřováním. Skupinové operativní, osobní operativní, evidenční a agenturně pátrací svazky, které nebyly ukončeny vyšetřováním osob a objektové svazky se ukládají do místních operativních archivů 1. zvláštních oddělení KS-MV, SVKR-VO a OŽD-MV; operativní správy ústředního aparátu na 1. zvláštní odbor MV.“

26) Tamtéž, §§ 6 - 10.

27) Čl. 11 byl dle TRMV č. 60/1956 doplněn: „Svazky operativně rozpracovaných případů, u nichž proveršením se zjistilo, že se trestná činnost nezakládá na pravdě, neukládají se do archivu, ale po schválení náčelníkem součástí se komisionálně zničí, aby nezůstaly neodůvodněně evidovány osoby, které žádnou trestnou činnost neprováděly.“

28) Tamtéž, §§ 11 - 12.

29) § 13 byl zjednodušen dle TRMV č. 60/1956: „Dotazníky na osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení budou vyplňovány na všech součástech MV pouze v jednom vyhotovení. Dotazník podepisuje náčelník oddělení a schvaluje náčelník operativního odboru. Do operativní evidence 1. zvláštního odboru MV bude zaslána pouze 1 dotazníková karta s vyznačeným archivním číslem, pod kterým je dotazník v místním archivu uložen.“

ky sešivaly do dílů po 300 listech, obdržel každý z nich své vlastní archivní číslo. Toto číslo se pak řádně vyznačilo na evidenční karty v místní všeobecné operativní evidenci i na karty určené k zařazení do ústřední evidenci I. zvláštního odboru. Dotazník se nevyplňoval pouze v případě, byl-li již na „nebezpečnou“ osobu založen operativní nebo vyšetřovací svazek.³⁰⁾

U objektových svazků se směrnice ukončování a ukládání do příslušného archivního fondu vázala na „zrušení nebo rozdělení objektu operativního zájmu“, respektive na zdůvodněný závěr, podepsaný náčelníky příslušné součásti MV, schvalující jejich zavedení. „*Nahromadili se v objektovém svazku větší množství dokumentů, tyto dokumenty se vyjímají ze svazku a sešívají do jednotlivých dílů (podsvazků). Do každého dílu se doporučuje zašít nejvíce 300 listů. Ukončený objektový svazek se ukládá do archivu společně se všemi díly...*“

1. zvláštní oddělení (skupina) ke každému svazku vyplnila jednu kartu objektového svazku, kterou společně se svazkem a dvěma seznamy všech dílů postoupila ústřednímu archivu nebo jeho pobočce. Z těchto karet archiváři podle jejich názvů sestavovali pomocnou kartotéku objektových svazků. Zároveň se v ústředním archivu a jeho pobočkách svazek spolu se všemi díly zaregistroval v archivním protokolu (zpět se místnímu archivu vracel pouze seznam přidělených archivních čísel).

Osoby procházející objektovými svazky se evidenčně nepodchycovaly, neboť ty z nich, na něž již příslušníci Státní bezpečnosti soustředili „kompromitující materiál“, byly evidovány v jiných druzích operativních a vyšetřovacích svazků nebo alespoň v dotaznících osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení.³¹⁾

Pouze v ústředním archivu byl navíc zřízen **fond zvláštního archivu operativních a vyšetřovacích svazků**, do něhož se ukládaly zakončené operativní a vyšetřovací svazky:

- a) osob odsouzených za protistátní činnost k trestu smrti a k trestu odnětí svobody na doživotí;
- b) odsouzených zvláště důležitých spolupracovníků MV;
- c) osob odsouzených „*pro špionáž, teror, diversi, velezradu a účast v ilegálních protistátních organizacích*“;

d) odsouzených, kteří před svým zatčením přišli do styku „*s přísně tajnými dokumenty, představující státní tajemství, nebo pracovali ve zvláště chráněných objektech*“;

- e) odsouzených cizích státních příslušníků;
- f) odsouzených vedoucích a operativních pracovníků MV.³²⁾

Závěrečná část směrnice uváděla, že doba úschovy archivovaných svazků a materiálů se určuje „*podle operativní a historické hodnoty a důležitosti dokumentů*“.

Při jejich ukládání do archivu byli příslušníci Státní bezpečnosti z operativních správ a odborů ministerstva vnitra, krajských správ MV, SVKR-VO a OŽD-MV povinni uvést dobu jejich úschovy podle následujícího klíče:

- ve fondu osobních svazků spolupracovníků
- **trvale** osobní svazky
- a) spolupracovníků „*na podkladě jejichž materiálu byly zatčeny a odsouzeny rozpracované osoby*“;
- b) spolupracovníků „*mající pro součásti MV operativní hodnotu*“;
- c) všech residentů a majitelů konspirativních bytů;
- d) spolupracovníků, kteří byli „*vyřazeni z činné agenturně informační sítě pro desinformaci, provokaci, velezradu, dublažení a pod.*“;
- e) spolupracovníků, kteří byli odsouzeni;
- f) spolupracovníků – cizinců, kteří odjeli za hranice.

- **na deset let** osobní svazky:
- a) informátorů, kteří se nezúčastnili „*konkrétního agenturního rozpracování osob*“;
- b) informátorů, kteří byli vyřazeni „*z činné agenturní sítě pro pracovní neschopnost a dekonspiraci*“;
- c) materiály neuskutečněného vázání;
- d) na zemřelé agenty-informátory, na základě jejichž zpráv „*bylo provedeno zatčení osob*“.

- **na pět let:**
- Mapy vlastnoručních zpráv spolupracovníků, jejichž osobní svazky byly archivovány nebo předány jiným součastem ministerstva vnitra.
- ve fondu operativních svazků:
- **trvale:**
- a) archivované skupinové, osobní, agenturné pátrací a evidenční svazky k osobám odsouzeným za „protistátní činnost“;

30) Tamtéž, § 13. Paragrafy 15 a 16 stanovily obdobné podmínky i pro vyšetřovací svazky; pracovníci 1. zvláštních oddělení (skupiny) KS-MV, SKVR-VO, OŽD-MV byli mj. povinni připojit k vyšetřovacím svazkům pozorovací svazky a zaslat je ústřednímu archivu nebo jeho pobočce. Zaslání svazků se vyznačovalo v registračních protokolech i na evidenčních kartách ve všeobecné evidenci. Po obdržení svazků byl jejich příjem vyznačen v archivním protokolu, na obálkách svazků, v seznamu i evidenčních kartách vyznačeno přidělené archivní číslo. „Při registraci skupinového vyšetřovacího svazku zapsat v archivním protokolu pod tímž archivním číslem všechny jednotlivé osobní vyšetřovací svazky s plnými jmény osob.“

31) Tamtéž, § 17.

32) § 23 byl dle TRMV č. 60/1956 upřesněn: „Součástí MV budou ukládat do fondu zvláštního archivu pouze zvláště důležité akce, u nichž bylo zjištěno spojení s nepřátelskými rozvědkami nebo zahraničím a akce, které měly zvláště důležitý význam z celostátního hlediska.“ Odstavec c) a e) byl doplněn: „Za protistátní činnost odsouzené cizí státní příslušníky.“; odstavec d) zrušen celý.

b) operatívni svazky, uložené ve zvláštním archivu;

c) dotazníky osob „nebezpečných“ lidově demokratickému zřízení;

d) svazky na bývalé příslušníky.

- dvacet let:

archivované skupinové, osobní a agenturně pátrací svazky, zakončené „pro nedostatek kompromitujícího materiálu“.

- pět let:

archivované operatívni svazky osob, které zemřely v průběhu operativního rozpracování, pokud neměly „operativní nebo historickou hodnotu pro součásti MV“.

ve fondu objektových svazků se svazky uschovaly pět let.³³⁾

Citované směrnice, které platily do konce roku 1957, zásadním způsobem ovlivnily organizaci

práce Státní bezpečnosti. Především podle sovětského vzoru v registračních protokolech podchytily v podstatě veškeré agenturně operatívni svazky a umožnily tak jejich dokonalejší kontrolu, respektive stanovily výjimky. Zároveň v souladu se zásadní reorganizací aparátu Státní bezpečnosti v rámci obnoveného ministerstva vnitra upravily zodpovědnost funkcionářů různých stupňů za vedení, kontrolu, ukončování svazkové agendy a formu její úlože v operativním archivu. Podrobně byly stanoveny i úkony a jednotlivé kroky pracovníků archivu, které byly formulovány především s ohledem na nezbytnou a všudypřítomnou konspiraci. Teprve důkladná znalost těchto směrnic umožní co nejobjektivnější vyhodnocení obsahu zachovaných písemností vzniklých z činnosti Státní bezpečnosti nejen ve druhé polovině padesátých let uplynulého století, ale i později.

Tabulka č. 1. Registrace agenturně-operativních svazků od června 1954 do prosince 1957 dle zachovaných registračních protokolů

Registrující útvar	Druh registračního protokolu	Zavedený dne	Počet svazků k 31.12.1957
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	RTS	02.06.1954	8207
1. zvláštní oddělení KSMV Praha	RTS	02.06.1954	4109
1. zvláštní oddělení KSMV Č. Budějovice	RTS	04.06.1954	2960
1. zvláštní oddělení KSMV Hr. Králové	RTS	04.06.1954	2387
1. zvláštní oddělení KSMV Ústí n/Labem	RTS	08.06.1954	3094
1. zvláštní oddělení KSMV Olomouc	RTS	05.06.1954	2089
1. zvláštní oddelenie KSMV Bratislava ^a	RTS	08.06.1954	3460
1. zvláštní oddelenie KSMV Nitra	RTS	08.06.1954	2320
1. zvláštní oddělení KSMV K. Vary	RTS	08.06.1954	3871
1. zvláštní oddělení KSMV Ostrava	RTS	10.06.1954	3239
1. zvláštní oddelenie KSMV B. Bystrica	RTS	14.06.1954	1876
1. zvláštní oddělení SMV Jáchymov	RTS	17.06.1954	601 ^b
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	ROS	25.09.1954	1015
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	RSK	25.09.1954	83/441 ^c
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	RES	28.09.1954	3433
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	ROB	29.09.1954	329
1. zvláštní oddělení KSMV Č. Budějovice	ROS	28.09.1954	25

^a Po 1. 4. 1955 I. zvláštní odbor.

^b Poslední zápis do registračního protokolu byl proveden 31. 10. 1957.

^c K 83 skupinovým svazkům bylo registrováno 441 osob.

Pozn.: U 1. zvl. oddělení KSMV Košice se dochoval pouze registrační protokol převidovaných „živých“ agenturních svazků, v němž je sice první svazek zpětně evidován 9. 6. 1954, ale ostatní již byly zaneseny podle data první registrace, tj. na přeskáčku, a není tedy možné zjistit jejich původní počet.

Zkratky:

RTS – registrační protokol osobních agenturních svazků
 ROS – registrační protokol operativních osobních a agenturně pátracích svazků
 RSK – registrační protokol operativních skupinových svazků
 RES – registrační protokol evidenčních svazků
 ROB – registrační protokol objektových svazků

Tabulka č. 2. Archivace agenturně-operativních svazků od roku 1953 do prosince 1957 dle zachovaných archivních protokolů

Archivující útvar	Druh archivního protokolu	Zavedený dne	Počet svazků k 31.12.1957
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	APTS	03.08.1953	41721
1. zvláštní oddělení KSMV Banská Bystrica	APTS	15.07.1954	785
1. zvláštní oddělení KSMV Brno ^a	APOB	28.09.1954	7 ^b
I. zvláštní odbor KSMV Bratislava	APOS	10.09.1955	1112 ^c
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	APOB	14.11.1955	107
1. zvláštní oddělení KSMV K. Vary	SAP	18.07.1956	376
1. zvláštní oddělení KSMV Ústí n/Labem	SAP	24.07.1956	554
1. zvláštní oddělení KSMV H. Králové	SAP	08.08.1956	185
1. zvláštní oddělení KSMV Košice	APD	13.08.1956	4543
1. zvláštní oddělení KSMV Ostrava	SAP	13.08.1956	236
1. zvláštní oddělení KSMV Banská Bystrica	SAP	27.08.1956	202
1. zvláštní oddělení KSMV Košice	APSS	28.08.1956	546
1. zvláštní oddělení KSMV Č. Budějovice	SAP	04.09.1956	125
1. zvláštní oddělení KSMV Liberec	SAP	10.10.1956	409
1. zvláštní oddělení KSMV Plzeň	SAP	16.10.1956	233
1. zvláštní oddělení KSMV Plzeň	SAP	31.01.1957	593
1. zvláštní oddělení KSMV Ostrava	APOB	28.02.1957	203
1. zvláštní oddělení KSMV Ústí n/Labem	SAP	30.03.1957	9 ^d
I. zvláštní odbor ministerstva vnitra	SAP	12.12.1957	3902

^a Po 1. 4. 1955 I. zvláštní odbor.

^b Archivní protokol byl zřejmě zpětně rekonstruován, objektové svazky v něm nebyly evidovány chronologicky, a je tak obtížné určit jejich přesný počet.

^c Údaj k 21. 11. 1956, další svazky z neznámých důvodů registrovány až 27. 2. 1958 (k 31. 12. 1958 – 2390 svazků).

^d Svazky byly evidovány do 30. 9. 1957.

Zkratky:

APD – archivní protokol dotazníků nepřátelských osob

APOB – archivní protokol objektových svazků

APOS – archivní protokol operativních svazků

APSS – archivní protokol skupinových svazků

APTS – archivní protokol osobních agenturních svazků

SAP – společný archivní protokol

Poznámka: Z předchozího období existuje asi 10 archivních protokolů, jejich operativní svazky měly být do výše uvedených protokolů přeregistrovány.

RESUME

The Operative Files of the State Security and their Registration (1954 – 1957)

The publication of the registration protocols of the State Security (ŠtB) and the disclosure of individual files of the communist secret police has prompted a public discussion and questioning of the validity or credibility of the official acts undertaken by State Security officials.

The oft - used argument that ŠtB officers could easily register a file (an agency file or a different type of documentation) is proven wrong when contrasted with the regulations for registering agency and operative documents (A-oper-II-1) and for working with collaborators of the ŠtB (A-oper-I-3). The operative organs of the ŠtB were allowed to present their proposals to register a file or to close it and send it to the archive only under distinctly specified conditions. Their official acts were recommended and supervised by the corresponding heads of the ŠtB divisions, depending on the type and importance of the particular file. The first regulations of this kind were issued after the registration protocols of agency and operative files were put into practice in 1954 and were amended in 1959, 1962, 1972-3 and 1978, when the State Security revised the technologies it used. The supervisors of the ŠtB units, from the Head of a Department to the Head of a Directorate (in certain cases even Secretaries in the Ministry of the Interior or even the Ministers themselves) exerted control over the activity of their subordinates in order to prevent individual operative organs of the ŠtB from acting on their own. This complicated system also regulated the closing out of the counterintelligence processing or a collaboration and the files or dossiers could be archived only with consent of the corresponding senior official of the ŠtB.